Asupra unei traduceri din *Noul Testament de la Bălgrad* (1648)

Alexandru GAFTON

*Le 15e verset du troisième chapitre de l'**Épître de Jacques** ne présente qu'une seule différence de traduction dans le NTB et les versions datant du XVIe siècle, aussi bien que dans la BB. Apparemment insignifiante, elle a pour conséquence non seulement des différences survenues dans la compréhension du texte, mais elle fait aussi que les CB, CP, CV et BB soit chargées d'une erreur de traduction. En outre, le cas est significatif pour les limites de la traduction, dont le premier but n'est pas l'éclaircissement du lecteur, mais seule la littéralité du texte.*

În vechile traduceri româneşti, versetul 15 din capul al treilea al *Epistolei lui Iacob* este tradus după cum urmează: „că nu e aceaia preamîndrie de sus deştingătoare, ce e pămînteasca, *sufletească*, drăcească" (CB); „că nu-s acialia preamîndrii de sus deştingătoare, ce pămenteşti *suflete*[*şti*] drăceşti" (CV); „Nu-s acealea mîndrii de sus deştinse, ce de pămînt, *sufleteşti*, drăceşti" (CP). Segmentul evidenţiat are drept corespondent, în textul slavon, adj. ѧѳ҃шьнъ. 'ψυχικός', 'animatus'. Traducerea de la 1688, în concordanţă cu cele de mai sus, prezintă: „Nu iaste aceasta înţelepciune care să pogoară de sus, ce pămintească, *sufletească*, drăcească".

Spre deosebire de acestea, textul ardelenesc prezintă: „Că această înţelepciune nu e pogorîtă de sus, ce e pămîntească şi *trupască* şi drăcească" (NTB, *Iac*., III, 15). Oricum am privi lucrurile, prin ruptura provocată de textul de la 1648, faţă de identitatea primelor patru versiuni prezentate, nu putem avea în vedere decît o greşeală de traducere a cuiva.

Edificat, în principal, pe baza textului latinesc, *Noul Testament de la Bălgrad* găsea în *Vulgata* următoarea secvenţă: „*Non est enim ista sapientia desursum descendens: sed terrena, **animalis**, diabolica*".

> Lat. *anima*, ca şi lat. *spiritus* (< *spiro* 'a sufla, a expira') avea sensul 'curent de aer', 'suflu', 'expiraţie'. Deşi a fost creată şi o formă de masculin, *animus*, opus lui *corpus* şi *anima*, spre a se referi la sfera superioară spirituală, acesta a avut un concurent serios în *spiritus*, echivalent al gr. πνεῦμα. Un alt derivat, *animalis* avea sensul 'care respiră' (v. şi sl. ѧѳ҃ѵати şi familia, de unde rom. *dihanie*). Ambele familii lexicale, *anima -ae*, şi *spiro - are*, au la bază conceptul 'curent de aer', cu referire la ceea ce exhală o vietate. De aici s-au putut dezvolta, apoi, o serie de

BDD-A112 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:21 UTC)

sensuri, prin extensiune, specializare sau metaforă, dar şi prin relaţionarea cu termeni din alte limbi - în special greacă - cu care cei latini se aflau în relaţii de echivalenţă. Dincolo de uzul comun al acestor termeni - precum în cazul multor altor cuvinte -, limbaje precum cel filosofic sau religios au folosit aceşti termeni, încercînd să exprime concepte dificil de numit şi chiar de definit, aşadar, în cadrul unui limbaj metaforic şi, în consecinţă, încărcîndu-i cu valori speciale.

În limbajul creştin, *animalis* se opune lui *spiritualis* şi desemnează un nivel primar de existenţă, instinctual, în care fiinţa este călăuzită de propriile pulsiuni vitale, de principiul vital primar, în vreme ce *spiritualis* se referă la fiinţa călăuzită de raţiune, precepte şi concepţii dobîndite pe căi spirituale, prin abstragerea de la manifestările instinctuale şi provenind din zonele superioare ale suflului vital[1].

Fie că a înţeles sau cunoştea aceste lucruri, fie că era un bun cunoscător al latinei, prin soluţia sa, traducătorul NTB pune în act distincţia suflu vital instinctual/suflu spiritual-raţional, şi chiar dacă nu alege un termen foarte potrivit, ocoleşte capcana prin care ar fi denaturat sensul textului, ferind astfel cititorul de înţelegerea greşită. Într-adevăr, în text era vorba despre trei termeni, înşiruiţi într-o gradaţie, prin care se făcea referire la materia cea mai brută, la instinctele omeneşti şi la forţele spirituale negative.

Fiind textul muntenesc o revizie a celui ardelenesc, este limpede că revizorii de la 1688 au văzut şi respins conştient, pe baze raţionate, soluţia predecesorilor. Cărturarii bucureşteni şi-au construit versiunea pe baza NTB, continuu verificată şi „corectată" conform cu ceea ce apărea în *Septuaginta*. În textul grecesc, segmentul în discuţie este redat astfel: οὐκ ἔστιν αὕτη ἡ σοφία ἄνωθεν κατερχομένη, ἀλλὰ ἐπιγειος, **ψυχική**, δαιμονιώδης.

Gr. ψυχικός se referea la 'suflu', desemnînd ceea ce este animat, însufleţit, în consecinţă viu. De aici, termenul s-a folosit pentru fiinţele vii, ceea ce a generat sensul 'terestru', apoi 'material'. Precum în cazul situaţiei din latină, şi aici referinţa se face la suflet, în opoziţie cu trupul, dar nu la nivelele superioare ale sufletului, ci doar în opoziţie cu materia cea mai brută, cea mai fină formă de existenţă a sufletului fiind spiritul. De aceea, precum în cazul *animalis* / *spiritualis*, ψυχικός se opune gr. πνευματικός 'care se referă la suflu', 'animat de suflu vital', adv. πνευματικῶς referindu-se la Spirit (Sfînt).

De asemnea, precum textul latin, cel grecesc conţine un element ajutător pentru traducător, o precizare ce precede enumerarea, şi în care, prin negarea secvenţei ἡ σοφία **ἄνωθεν κατερχομένη**, (*sapientia* ***desursum descendens***), traducătorul ar trebui să devină atent, deoarece anunţă că nu este vorba despre o înţelepciune sau virtute de la Dumnezeu venită, aparţinătoare de darurile spirituale superioare, ci dimpotrivă.

Acest caz se alătură altora care demonstrează că, de regulă, cînd NTB părea a nu corespunde textului grecesc, BB urma litera *Septuagintei*, indiferent de rezultat. Adeseori, însă, această cale vicia sensul care trebuia redat. Astfel stînd lucrurile - cum o dovedesc şi alte situaţii -, este limpede că, frecvent, traducerile conţineau

[1] Cf. concepţia stoicilor, conform cărora, pneuma, deşi este sursă de energie pentru trup, psihic şi raţiune, are ca forme superioare de existenţă doar pe ultimele două.

BDD-A112 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:21 UTC)

numeroase greşeli ale căror consecinţe, la nivelul receptorului, doar le putem bănui, ele alăturîndu-se confuziilor generate de unele dintre traducerile literale şi calcuri.

Este greu de imaginat că traducerile secolului al XVI-lea puteau oferi alte soluţii atît timp cît textul slavon nu punea la dispoziţie un termen, ci exercita presiuni printr-un termen.

> Într-un caz similar - dar trimiţînd la celălalt pol -, sub *Gal*., 6, 1, unde textul grecesc prezenta οἱ πνευματικοὶ, 'spirituales', redat în slavonă prin **дχовьникъ**, cele două versiuni româneşti ale secolului al XVI-lea care conţin acest text, vor folosi *duhovnicilor* (AI) şi *sufleteaşte* (CP). Firește că traducerile nu sînt potrivite, dar aceasta întrucît textul slavon nu permite altfel. Atît gr. ψυχικός, cît şi πνευματικός (şi πνευματικῶς) apar destul de des în *Epistolele* lui Pavel, care face distincţia între cei mînaţi de instincte sau sensibili la însuşiri aparent aducătoare de beneficii, dar venind dinspre forţe telurice ori nefaste şi cei atenţi, în acţiunile şi în gîndurile lor, la urmarea poruncilor şi căii lui Dumnezeu.

Nefăcînd distincţia dintre *suflet* şi *spirit* - chiar dacă textul în sine oferă elemente călăuzitoare -, aflaţi sub imperiul termenului slavon, traducătorii şi revizorii secolului al XVI-lea ne arată ce se întîmplă atunci cînd constrîngerile textului de tradus sînt nu doar asumate, ci şi imposibil de evitat.

Traducerea Anania, din 2001, utilizează aici un termen de care traducătorul nu pare a fi pe deplin mulţumit (căci, pentru transmiterea pe deplin a sensului cerut, apelează la o notă explicativă)[2]: „Înţelepciunea aceasta nu-i coborâtă de sus, ci-i pământească, *animalică*, demonică". Este evident că s-au consultat mai multe versiuni şi că textul a fost înţeles.

Traducerile altor limbi, şi ele, găsesc cu multă caznă forme prin care să poată reda sensul textului: *érzéki* 'care ţine de simţuri, senzorial' (B. magh.), *sensual* (N.T. engl.), *niedrig* (B. germ.), *charnelle* (Segond), *animale* (B.Jer.). Cum se vede, tot acest efort pare a avea drept cauză faptul că în conştiinţa receptorului de rînd şi în limbajul curent, nu se prea face deosebirea între conceptele 'suflet' şi 'spirit', primul tinzînd adesea să îl înlocuiască pe cel de-al doilea care, la rîndul său, apare mai curînd ca sinonim al celui dintîi. Chiar cînd există, distincţia aceasta - operată încă în filosofia vechilor greci - este confuză, ceea ce face ca, mai curînd, să avem a face cu o relaţie de sinonimie.

În esenţă, astfel de dificultăţi se datorează faptului că textele de complexitatea şi cu încărcătura semantică şi spirituală a celui biblic cuprind şi se referă la distincţii teoretice, privitoare la realităţi conceptuale, abstracte, care se lasă greu surprinse, şi a căror trecere din intuiţie în gîndire iar apoi în cuvînt este anevoioasă. Din acest motiv, modalităţile de exprimare ale acestor concepte apelează la metaforizări ale elementelor lexicale care, în primă instanţă, trimit către realităţi extrem de concrete şi de înguste, sau care şi-au dezvoltat sensuri prin extensiune şi abstractizare, dar cărora le este tot mai dificil să poarte povara unor noi sensuri apărute prin rafinare.

---

[2] Al cărei conţinut este următorul: „**Stricto sensu**: supusă afectelor şi pasiunilor; neduhovnicească; ceea ce se consumă la nivelul psihicului".

BDD-A112 © 2011 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:01:21 UTC)